

A memória szerepe a tolmácsolásban

G. Láng Zsuzsa

1. A memória működése

A memóriát többféleképpen próbálták leírni a pszichológusok, egyfelől a memória szerkezetét, kapacitását, másfelől az emlékezeti folyamatokat (feldolgozást, felidézést, felismerést) vizsgálva. A **többszöröstár elméletek** (*multiple storage*) szerint háromféle memóriatár létezik (Atkinson & Schiffrin 1968):

- (1) szenzorikus (érzékelő) tárok (pl. hallás, látás, tapintás), az érzéketek szintjén, alig néhány másodpercig tárolja az ingert, és az elhalványul, ha nem történik feldolgozás,
- (2) rövidtávú tár (*short-term memory, STM*), korlátozott kapacitással bír,
- (3) hosszútávú tár (*long-term memory, LTM*), elvben korlátlan kapacitással bír.

E felfogás szerint az információ a ráirányuló figyelem hatására kerülhet át az érzékelő tárból a rövidtávú tárba, az itt feldolgozott információ egy része pedig gyakorlás révén kerülhet a hosszútávú tárba. A rövid távú memória kapacitását a számjegy memóriával (*digit recall*) szokták megadni, és a kísérletek bizonyossága szerint az ember átlagosan hét plusz/minusz két egység információt képes megtartani a rövidtávú memóriájában, függetlenül attól, hogy számokról, szavakról vagy „információtömbökről” (*chunks*) van szó (Miller 1956).

A többszöröstár modellt később túlságosan leegyszerűsítőnek tartották, mivel rájöttek, hogy a memóriatárak nem egységesek, és így alkotta meg Baddeley & Hitch (1974) a rövidtávú memória helyett a **munkamemória** (*working memory*) fogalmát. A munkamemória az alábbi három részből áll:

- (1) központi végrehajtó (*executive*), a tudatos kontrollt végzi, korlátozott kapacitással bír,
- (2) fonológiai hurok (*phonological loop*), beszédalapú információ tárolására szolgál,
- (3) vizuális-téri vázlatfüzet (*visual-spatial sketch-pad*), vizuális/téri információ tárolására szolgál.

Az első főként a tudatos figyelmet igénylő feladatoknál játszik szerepet, míg a másik kettő kiegészítő rendszer. A szinkrontolmácsolás szempontjából lényeges megemlíteni a fonológiai hurok terjedelmével kapcsolatban, hogy a kísérleti személyek **annyi szót tudtak közvetlenül egymás után felidézni,**

amennyit két másodperc alatt hangosan fel tudtak olvasni (Baddeley, Thomson & Buchanan 1975(b)). Ez egyben arra is mutat, hogy valóban összefüggés lehet a munkamemória kapacitása és a verbális fluencia (folyamatos beszédre való képesség) között. Baddeley későbbi vizsgálatai során tovább finomította a modellt, feltételezve, hogy a beszéd alapú információ nemcsak közvetlen hallás után kerülhet be a tárba, hanem a belső artikuláción keresztül is, sőt, a hosszútávú memória érintésével is (Baddeley 1986).

Az emlékezet jelenségeinek értelmezésére alkotta meg Craik & Lockhart (1972) a **feldolgozási szintek elméletét**, feltételezve, hogy a feldolgozásnak számos szintje van, a felszínestől a mély, szemantikai elemzésig, és arra a következtetésre jutottak, hogy minél mélyebb szinten történik a feldolgozás, annál maradandóbb emléknymot hoz létre. Craik & Tulving (1975) később felismerték, hogy a feldolgozás mélysége mellett annak részletezettsége és egyedisége is fontos. Ma már úgy gondolják, hogy a feldolgozás mélysége inkább a tanulás sebességére van hatással, nem a felejtés mértékére. Tulving (1982) feltételezi, **hogy a megjegyzendő elemet azon kontextus szerint kódoljuk a memóriában, amelyben megtanultuk azt**, tehát az emléknym egyesíti magában a célelemből és a kontextusból álló információt. Ahhoz, hogy elő tudjuk hívni, a jelző információnak illeszkednie kell a kontextus elemének nyomához a memóriában. Ez ráirányítja a figyelmet a pragmatikai és nyelvi kontextus szerepére a felidézés során. A jelenség ismerős a tolmácsok körében is: előfordul, hogy mikor elkezdenek egy mondatot, még nem tudják előhívni a megfelelő terminust, de mire a kontextus megteremtődik, a keresett szó vagy kifejezés szinte erőfeszítés nélkül a helyére kerül. Később Tulving tovább finomította ezt az elméletet, miszerint az előhívás sikere nagymértékben függ attól, hogy mekkora az átfedés az előhíváskor rendelkezésre álló információ és a memóriában tárolt információ között.

A jól ismert ingerek felismerésével kapcsolatban Mandler (1980) azt a megállapítást tette, hogy a **felismerési memória** két különböző mechanizmusból áll:

- (1) jól ismert ingerek esetében (amikor az elemek közötti szerveződés szintje magas), gyors döntés történik arról, hogy a személy képes felismerni az adott stimulust (*recognition*);
- (2) ha az ismertség szintje csak átlagos, és ennek alapján a személy nem tud dönteni, megkezdődik az azonosítás (*identification*), amely előhívási folyamatot tartalmaz, és időigényesebb.

Kísérletei során Mandler azt tapasztalta, hogy amikor a kísérleti személyeket arra kérték, hogy a véletlenszerűen összeállított szólista elemeit a felidézéskor sorolják előre megadott kategóriákba, annál sikeresebb volt a felidézés, minél több kategóriát adtak meg. Az információ feltehetőleg sokkal hatékonyabban szerveződött nagyobb számú kategória esetén a hosszú távú memóriában, és ez elősegítette az előhívást.

2. A memória szerepe a tolmácsolásban

A tolmácsolásra nézve a fenti megfigyelések két tanulságot kínálnak:

- (1) A felidézés sokkal nagyobb erőfeszítést kívánó feladat, mint a felismerés (mivel először létre kell hoznunk a lehetséges elemeket és aztán dönteni a helyességükről), ezért minél nagyobb mértékben hagyatkozhat a tolmács a felismerésre munkája során, annál kevesebb figyelmet és energiát kíván tőle e folyamat: ez az előhívás közvetlen, automatikus módja.
- (2) Minél kiterjedtebb és rendszerezettebb ismeretekkel rendelkezik a tolmács (asszociációkat teremt, összehasonlít, kategorizál, stb.), annál kisebb erőfeszítést kíván tőle a korábbi és új információ közötti kapcsolat megteremtése, és az új információ integrálása a meglévő tudásalapból előhívott ismeretekkel.

A fentiekből az alábbi, közhelynek tűnő, de rendkívül fontos tanulságok vonhatók le a tolmácsolás számára:

- (1) Minél több tolmácsolási helyzetet, tárgyalási tematikát, konferencia-forgatókönyvet, sémát, beszédekkel kapcsolatos konvenciót, logikai érvelési módot, nyelvi eszközt, formulát ismer (és használ rendszeresen) a tolmács, annál nagyobb mértékben hagyatkozhat a felismerésre az elhangzottak felidézése helyett, és annál hatékonyabban, gyorsabban és kevesebb erőfeszítéssel lesz képes a munkáját végezni.
- (2) Szükség van a rendelkezésére álló tudásanyag rendszeres mobilizálására, és különböző szempontok szerinti rendszerezésére, annak érdekében, hogy minél több kapcsolat teremtsődjön az információk között (erre ösztönöz pl. a képzésben jól ismert *brainstorming*, amely az új tolmácsolási feladatokat vezeti be, valamint az információ rugalmas kezelésére ösztönöz, készségfejlesztő gyakorlatok), továbbá fontos a meglévő tudásalap folyamatos, tudatos bővítése (*lifelong learning*).

Az emlékezeti folyamatokkal kapcsolatos kutatások további érdekes adalékokkal szolgálnak a memória működéséről, amelyek a tolmácsolás szempontjából is relevánsak. A **párhuzamosan elosztott feldolgozás** (Parallel Distributed Processing, PDP) modelljei szerint egy bizonyos dologra vonatkozó információt több, egymással összekapcsolt egységben tárolunk, amelyek külön-külön is hozzáférhetők, tehát akkor is képes a rendszer jól működni, ha nem kap elegendő információt, sőt, képes „**spontán generalizációra**”, azaz általánosítással olyan információra is „emlékszik”, ami így, konkrét formában el sem hangzott. E modellek lehetővé teszik **alapértelmezés** (*default*) hozzárendelését is, amikor a hiányzó információt a valószínűsíthető információval pótoljuk (McClelland et al. 1986).

Ez egybecseng mindazzal, amit a tárolt tudás szövegértésben játszott szerepéről tudunk, amikor is inferenciák levonásával értelmezzük a hallottakat, és kipótoljuk a hiányokat a bemeneti szövegben. Mint ismeretes, a tolmácsolandó

input jelentésének csak egy része van explicit módon kódolva a forrásnyelvi szövegben (és hogy mely részek, az kulturális és pragmatikai szempontból egyaránt meghatározott), tehát az értelmezés során a tolmácsnak kell kipótolnia a hiányokat, megteremtenie a sugallt összefüggéseket, levonnia következtetéseket – hogy aztán a célnyelvi hallgatóság számára, az ő elvárásai és meghatározottságaik figyelembevételével újrakódolja az üzenetet, amelynek az értelmezése a hallgatóság részéről szintén hasonlóan „aktív” feldolgozást kíván, az implicit és explicit információ függvényében (legfeljebb máshol kell kipótolni a hiányokat és más válik implicitté). Bár emlékezeti tesztek során bebizonyosodott, hogy a hallgatók többnyire helyesen vonnak le következtetéseket, mégis az esetek 58%-ában tévesen azt állították, hogy az általuk levont következtetések ténylegesen szerepeltek a szövegben (tehát a feldolgozást követően elmosódik a különbség az explicit információ és az inferencia között, Thorndyke 1976). Ha a szöveg elsődleges jelentése nem felel meg a kontextusnak, a hallgató/tolmács kénytelen tovább keresni, és így juthat el a sugallt jelentéshez (implikációhoz), iróniához, *understatement*hez, vagy hiperbolához.

A **dinamikus, korlátozott kapacitású modell** szerint a munkamemória a hagyományos felfogástól eltérően nem egy egység, hanem **azonos időben aktivált elemek összessége** (ami megfelel a konnekcionista elképzeléseknek is). Eszerint a kapacitás úgy fogható fel, mint a munkamemóriában rendelkezésre álló, maximális mértékű aktiváció, tárolás vagy feldolgozás céljából. Amíg tehát az elemek aktivációs szintje a küszöbérték felett van, addig a munkamemóriának részét képezik. A modell gazdaságos működést biztosít, amennyiben megnövekedett feldolgozási igények esetében lehetővé teszi a „részeredmények” törlését, és eleve a központi és legújabb elemeket, valamint a téma szempontjából legrelevánsabb általános ismereteket tartja aktivált formában. A gyakorlatosság nem a kapacitás bővülésének, hanem a jobb aktivációs döntéseknek az eredménye (jobb erőforrásmegosztás). A kontextus oly módon segítheti a feldolgozást, hogy a releváns fogalmakat, kapcsolatokat, sémákat már előre aktiválja. Ezáltal olyan mentális modell jön létre, mely képes rugalmasan igazodni ahhoz, hogy a szóbanforgó beszédesség lényeges vagy kevésbé lényeges (*adaptive memory* Setton 1999:97).

Baddeley (1990) munkamemóriával kapcsolatos felfogása szerint a memória terjedelmét két dolog határozza meg: a **fonológiai hurok** (*phonological loop*) terjedelme, és az **elemek artikulációs ideje**. A fonológiai hurok két alrendszer együttes működésére épül: a fonológiai tárra, amely beszédalapú információt tárol (ami két másodperc után elhalványodik, ha nem kerül felfrissítésre), és az artikulációs kontrollra, amely a belső ismétlés (*subvocal rehearsal*) révén képes ezeknek a munkamemóriában tárolt nyomoknak a felfrissítésére. Mivel e kapacitás időben korlátozott, több rövid szót vagyunk képesek megjegyezni, mint hosszút: pl. a rövidtávú emlékezés vizsgálatára használt számmemóriakísérletek során bebizonyosodott, hogy pl. a kínaiak jobb számmemóriával rendelkeznek, mint a finnek (mivel a számok neve és így a szükséges artikulációs idő a finn esetében hosszabb).

A szövegfeldolgozás és emlékezés rugalmassága teszi lehetővé a rendkívül gazdaságos és hatékony működést – ugyanakkor tudni kell, hogy ez egy kisebb-

nagyobb ugrásokból összetevődő, „**inkrementális**” folyamat, de ebben a tévedések kockázata is bennfoglaltatik. Előfordulhat ugyanis, hogy a hallgató (adott esetben a tolmács) ismeretei, előfeltevései, elvárásai eltérnek a beszélőtől, más alapértelmezést ad, mást tart fontosnak kiemelni, vagy máshova teszi a hangsúlyokat és teljesen megváltozhat a mondanivaló, mégha minden részletet pontosan idézett is fel. Ez persze elsősorban szövegfeldolgozási probléma, de a téves általánosítások, alapértelmezések előfordulásának csökkentése mindenképpen fontos, és ez csak a beszélői szándék tudatos feltárásával lehetséges.

A központi kérdés számunkra, hogy a (konszekutív és szinkron) tolmácsolási feladat követelményeit figyelembe véve:

- (1) Hogyan működik és milyen a tolmács memóriája?
- (2) Hogyan mérhető a hatékonysága?
- (3) Fejleszthető-e, és ha igen, mi és hogyan?

Azaz, szükség van-e valamilyen különleges képességre a tolmácsolás megkezdéséhez, amit már az alkalmassági vizsgán követelményül kéne állítani, vagy tanulható, fejleszthető készségekről van szó?

Mivel sokáig úgy gondolták, hogy a memória hatékonyságának legfőbb mutatója a memória kapacitása, több kísérletet végeztek annak feltárására, hogy a tolmácsok jobb számjegy- vagy frázismemóriával rendelkeznek-e, mint a nem tolmácsok.

Padilla és munkatársainak megfigyelései szerint igen: a kísérletben résztvevő hivatásos tolmácsok eredménye az átlagos 7 egység helyett 8,65 volt (annak ellenére, hogy hangfelvételt használtak, ami egy egész ponttal is leronthatja a teljesítményt Padilla et al. 1994, 1995).

Hasonló eredményre jutott Darò és Fabbro is (1994), és ebből arra következtettek, hogy eleve azokból lesz tolmács, akik az átlagosnál jobb rövidtávú memóriával rendelkeznek, és ezért elbírják azt az akár 40% memóriavesztéget is, ami a fonológiai interferencia (*articulatory suppression*) miatt következhet be (a memorizáláshoz szükséges belső ismétlés és beszédprodukciónak egyidejűsége miatt). E kísérletek során viszont nem zárták ki annak a lehetőségét, hogy a nagyobb gyakorlat az információ kezelésében esetleg közrejátszhatott a jobb eredmény elérésében.

A genfi egyetemen, Moser-Mercer irányításával végzett kísérlet során viszont nem sikerült igazolniuk azt a hipotézist, hogy a tolmácsok eleve jobb munkamemóriával rendelkeznek, mint a nem tolmácsok (Rentsch & Starlander 1998). (A kísérlet során a tolmácsoknak és nem tolmácsoknak a hallott mondatokról el kell dönteniük, hihetőek-e, és memorizálniuk minden mondat utolsó szavát.) A kutatók végül arra a következtetésre jutnak, hogy a gyakorlott tolmácsok esetében a jobb eredményt nem a nagyobb kapacitás, hanem a folyamatok hatékonysága eredményezhette volna, ezek viszont a feladat jellege miatt nem érvényesülhettek: pl. nem volt kontextus és a mondatok egy része eleve nem volt plauzibilis, márpedig a memória működését éppen a korábbi ismeretekhez való gyors, automatizált hozzáférés, az információ kezelésének gyakorlott módja, szaktudás és témaismeret segítette volna leginkább. A to-

vábbi összehasonlító vizsgálatok során úgy tapasztalták, hogy fonológiai interferencia esetében már jelentős különbség mutatkozott a két csoport között, tehát nehezedő körülmények között a tolmácsok teljesítménye kevésbé romlik (a figyelemmegosztást pedig nyilvánvalóan olyan készségnek tekintették, ami kellő gyakorlással fejleszhető).

Bár kezdetben feltételezték, hogy a munkamemória terjedelmét elsősorban az artikulációs idő határozza meg, ma már inkább úgy gondolják, hogy a szavak hosszúságán és a fonológiai hurok időbeli meghatározottságán kívül más tényezők is fontos szerepet játszhatnak. Hulme és kollégái számos kísérletet végeztek, amelyek azt bizonyították, hogy a memória terjedelmét az is befolyásolja, milyen erősek a hosszútávú memóriában tárolt reprezentációk (Hulme et al. 1995).

Padilla et al. (1995) tolmácsok és különböző nem-tolmács csoportok szám-memóriáját (azaz rövidtávú memóriáját) vizsgálva megállapították, hogy interferenciamentes, „csendes” környezetben nem volt különbség a csoportok között a felidézés hatékonyságának tekintetében, míg **artikulációs elfojtáskor** (pl. egyidejű beszéd esetében) a tolmácsokat lényegesen kevésbé zavarta az interferencia.

Abból kiindulva, hogy a számmemória a kétnyelvű személyeknél nyelvenként eltér (attól függően melyik a domináns nyelv és melyik nyelven tanult meg az illető számolni), Chincotta és Underwood (1998) érdekes kísérletet végzett, melynek során kétnyelvű tolmácsok és nyelvszakos hallgatók számmemóriáját vizsgálták, anyanyelvükön (finn) és angol nyelven. Ennek során megállapították, hogy 1. normális körülmények között hasonló a két csoport memória-kapacitása; 2. mindkét csoportnak jobb a számmemóriája az anyanyelven mint a tanult idegen nyelven. Artikulációs elfojtás közben vizsgálva a két csoport teljesítményét azonban azt tapasztalták, hogy bár mindkét csoport esetében csökkent a felidézés hatékonysága, míg a nyelvszakos hallgatók esetében eltűnt a különbség az A és B nyelvi számmemória között, a tolmácsok esetében változatlanul nagyobb maradt a memória terjedelme anyanyelven, mint idegen nyelven. A kutatók feltételezése szerint erre két magyarázat lehet: 1. a tolmácsok különösen jó készségekkel rendelkeznek arra nézve, hogy belső artikuláció nélkül is képesek legyenek a lexikai információ kinyerésére a bejövő szövegből, és ennek következtében az artikulációs kontrollfolyamatok kifejezetten a célnyelvi kimenő szöveg szervezésére és ismétlésére irányulhatnak; 2. a tolmácsok nagyobb gyakorlattal rendelkeznek az egyidejű hallgatás és beszéd terén, és figyelmüket a bemeneti szövegre összpontosították, míg a kimenő szöveg részükről csak minimális nyomonkövetést (*monitoring*) igényelt.

A kutatások jelenlegi állása szerint tehát úgy tűnik, hogy

- (1) A tolmácsok nem rendelkeznek eleve nagyobb munkamemória-terjedelmel, mint a nem tolmácsok;
- (2) A figyelemmegosztás (pl. egyidejű beszéd és hallgatás között) olyan készség, ami megtanulható;
- (3) A munkamemória terjedelme nagyobb a domináns nyelven mint idegen nyelven, és ez az előny tolmácsoknál artikulációs elfojtás (pl. szinkron-

- tolmácsolás) esetében is fennmarad (mellesleg ez egy lehetséges magyarázat arra, miért dolgozik sok tolmács szívesebben az anyanyelvéről);
- (4) Az újabb hipotézisek szerint (pl. a mentális modellről szóló hipotézis, amely a verbális és nem-verbális inputot, a szituatív és a világról szóló ismereteket egyesíti a feldolgozás során), bár a munkamemória kapacitása véges, jelentős eltérések lehetnek abban, hogy mennyi forrásnyelvi inputot képes a rendszer egyszerre kezelni, és általában milyen hatékony a mentális reprezentációk megalkotásában, ami a tolmácsolási gyakorlatnak tulajdonítható.

Mindezek alapján az oktatásra nézve a következő konklúziókat vonhatjuk le:

- (1) Az alkalmassági vizsgán **nem szükséges** a rövidtávú memória kapacitásának mérése, hiszen rendes esetben nem tapasztalható eltérés a tolmácsok és nem tolmácsok memóriaterjedelme között, artikulációs elfojtásnál pedig a tolmácsok megtanulják a szükséges készségeket ahhoz, hogy ne romoljon jelentősen s teljesítményük;
- (2) A szövegfeldolgozás és -kezelés hatékonysága (amelynek az ún. memória-folyamatok is részét képezik), gyakorlással ugyancsak jelentősen **javítható** – tehát elsajátítható procedurális tudásról, **fejleszthető készségekről** van szó, amelyeknek feltétlen helye van a tolmácsolás képzésben.

3. Memóriagyakorlatok: mit érdemes gyakoroltatni, és mit nem?

A tolmácsolás képzésben a „memória” fogalmának tisztázatlansága miatt általában mindenki mást ért memóriagyakorlatokon: sok esetben a mnemotechnikával azonosítják, mások információkezelési stratégiákat tanítanak ezen a címen, vagy a jegyzetelés nélküli *gist recall*-gyakorlatokat hívják memóriagyakorlatnak. Ez a kavargás nem véletlen: valójában memória külön, leválasztva a szövegfeldolgozástól, nem létezik, ezért önmagában külön „memóriagyakorlatnak” sincsen értelme. Az előkészítő gyakorlatok azonban olyan ismereteket és készségeket is magukban foglalnak, amelyek a memória hatékonyabb működését segítik elő. E gyakorlatok bemutatják, mi jellemzi azt a szöveget, amit könnyen megjegyezhetőnek tartunk és miért:

- a **felépítés** szempontjából: ismerős szerkezeti sémák, forgatókönyvek, rituális elemek; „vizuális vázlattömb”; időbeli, térbeli, fontossági, logikai sorrend követése; beszédkonvenciók és érvelési minták;
- a **prezentáció** szempontjából: világos tagolás, a lényeges elemek kiemelése, markáns prozódiai jegyek;
- a **hallgató viszonya** szempontjából: a lényeges, jól ismert, fontos, érdekes, számunkra releváns, érzelmi hatást keltő információ.

Jól demonstrálható továbbá, hogy hogyan torzulhat az információ saját elvá-

rásaink és megalapozatlan következtetések miatt: (1) láncfordítás végzésével; (2) azonos szöveg alapján készült több informatív összefoglaló egybevetésével.

A szövegfeldolgozással kapcsolatos folyamatok készségi szintre emelését elősegítheti:

- jól szerkesztett beszédek gondolati vázának (*meaning structure*) elkészítése;
- a szöveg lényeges pontok, szerkezeti felépítés, kapcsolóelemek alapján történő rekonstruálása (*gist recall* gyakorlatok);
- a feldolgozott beszédek mintájára saját beszédek tartása; előkészített beszédek tartása vázlattal és anélkül.

E gyakorlatok kiegészülhetnek koncentrációjavító, „bemelegítő” gyakorlatokkal valamint az információ rugalmas kezelését célzó gyakorlatokkal:

(1) Koncentrációjavító, „bemelegítő” gyakorlatok:

- szóasszociációs játékok;
- vizualizációs játékok (sorozatok: pl. a piknikkosár megtöltése; mindenki elmondja, hol lenne legszívesebben, kit tisztel és miért; mit utál a legjobban – majd a teljes sorozat előhívása, személyekhez kötve);
- ok-okozati láncok felépítése és felidézése;
- címek, tisztségek kiosztása, felidézése.

(2) Az információ rugalmas kezelését célzó gyakorlatok:

- tömörítés (foglalja össze a hallottakat 5–3–1 mondatban);
- ismert tételekből álló hosszabb felsorolás kategóriák szerinti átrendezése (pl. *There have been substantial rises in the consumption of poultry, vegetables, eggs, fruit – poultry and eggs, fruit and vegetables*);
- „tömbösítés”: ismert tételekből álló felsorolás összevonása (pl. Magyarország, Lengyelország, Csehország, Szlovákia és Portugália helyett: a közép-európai országok és Portugália);
- egy-egy álláspont kifejtése, hármas felsorolással;
- azonos fogalomhoz tartozó, egymással összefüggő 5–10 elem felidézése (pl. *The goals of AIIC: represent the profession of conference interpreter; ensure high professional standards; uphold professional ethics; safeguard the interests of members; promote best practice.*);
- adatok (max. 2–3 számjegy, afelett kerekíteni lehet) vagy intézménynevek kontextusban történő felidézése (pl. a konferenciaterem méretei, befogadóképessége; közismert adatok és információk, pl. „az EU 15 tagországában 11 hivatalos nyelv van, de összesen 45 nyelvet és különféle dialektust beszélnek”; értelmezett adatok: „... ami azt jelenti, hogy 125-ször érné körbe a Földet”, stb.).

És végül, nem érdemes gyakoroltatni (1) mnemotechnikai trükköket: mivel ezek mesterséges kapcsolatokat teremtenek olyan elemek között, amelyek között nincs természetes összefüggés, ezért figyelmet vonnak el. Tolmácsoláskor a feldolgozás során a meglévő, belső összefüggések feltárása a cél; a feldolgo-

zást nem igénylő elemeket (számok, nevek, reáliák) pedig jegyezzük fel, és ne terheljük vele a memóriát; (2) kontextusból kiragadott, egymással összefüggésben nem álló, véletlenszerű sorozatok felidézését (alkalmazandó stratégiák: jegyzetelés, kategorizálás, összevonás).

Irodalom

- Atkinson, R.C. & Schiffrin, R.M. 1968. Human memory: a proposed system and its control processes. In: Spencer, K.V. & Spencer J.T. (eds).
- Baddeley, A.D. & Hitch, G. 1974. Imagery and visual working memory. In: Bower, G.H. (ed.)
- Baddeley, A.D., Thomson, N. & Buchanan, M. 1975. Word length and the structure of short-term memory. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour* 14. 575–589.
- Baddeley, A. D. 1986. *Working Memory*. Oxford: Oxford University Press.
- Baddeley, A.D. 1990. *Human Memory: Theory and Practice*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bower, G.H. (ed.) 1974. *The psychology of learning and motivation*, Vol. 8. London: Academic Press.
- Chincotta, D. & Underwood, G. 1998. Bilingual digit span. *Interpreting* Vol. 3.N.1. 1–21.
- Craik, F.I.M. & Lockhart, R.S. 1972. Levels of Processing: A framework for memory research., *Journal of Verbal Learning and Behaviour* 11. 671–684.
- Craik, F.I.M. & Tulving, E. 1975. Depth of processing and the retention of words in episodic memory. *Journal of Experimental Psychology: General* 104. 268–294.
- Darò, V. & Fabbro, F. 1994. Non-linguistic factors influencing simultaneous interpretation. In: Lambert, S. & Moser-Mercer, B. (eds.) 249–273.
- Hulme, C. et al. 1995. The role of long-term memory mechanisms in memory span. *British Journal of Psychology* 86. 527–536.
- Lambert, S. & Moser-Mercer, B. (eds.) 1994. *Bridging the Gap*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins
- Mandler, G. 1980. Recognising: The judgement of previous occurrence. *Psychological Review*, 87. 252–271.
- McClelland, J.L., et al. (eds.) 1986. *Parallel Distributed Processing: Vol. 2, Psychological and biological models*. Cambridge, Mass: M.I.T. Press.
- Miller, G.A. 1956. The magical number seven, plus or minus two. *Psychological Review* 63. 81–97.
- Padilla, P. et al. 1994. Cognitive Processes of Memory in Interpretation. Poster presented at the *International Conference on Interpretation: What do We Know and How?* 25–27 August 1994. Turku.
- Padilla, P. et al. 1995. Cognitive processes of memory in simultaneous interpretation. In: J. Tommola (ed.) 61–72.
- Rentsch, D. C. & Starlander, M. 1998. *La memoire de travail*. Mémoire présenté a l'ETI.

- Setton, R. 1999. *Simultaneous Interpretation. A cognitive-pragmatic analysis*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Thorndyke, P.W. 1976. The role of inferences in discourse comprehension. *The Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour* 15. 437–446.
- Tommola, J. (ed.) 1995. *Topics in Interpreting Research*. Turku: Painosalama OY.
- Tulving, E. 1982. Synergistic ecophory in recall and recognition. *Canadian Journal of Psychology* 36. 130–147.

Bart István
 ✪
AMERIKAI-MAGYAR
 KULTURÁLIS SZÓTÁR

CORVINA

Uncle Sam „Samu bácsi” a *U.S.* rövidítésből fejlődött groteszk jelképpé; hórihorgas, ősz kecskeszakállas férfi cylinderben és kék frakkban, esetleg csillagos-sávos mellényben; 1812-ben bukkant fel először újságok karikatúrájaként, de igazán híressé az I. világháborús sorozóplakát tette, melyen e szavakkal bök a szemlélőre: „*I want you for the U.S. Army!*”

Uncle Tom *Uncle Tom's Cabin, or Life Among the Lowly*; Harriet Beecher Stowe 1852-ben megjelent regénye, amely egy jólelkű, jámbor rabszolgáról szól, akit mindazonáltal halálra kínoztak az ültetvény gonosz *overseerje*; ...

✪ Az amerikai élet és életforma jellegzetes szokásait és hagyományait, a mindennapi élet és az ünnepek rítusait gyűjti össze ez a szótár, továbbá bemutatja az ezekhez tartozó tárgyakat, vagyis az amerikai életforma kellékeit, mindazt, amit a külföldiek gyakran furcsának, sőt olykor éppenséggel érthetetlennek is találnak Észak-Amerikában.

✪ Olyan fogalmak, jelenségek és tárgyak (illetve nyelvi tükörképük), meg azok a (nyelvi) közhelyek vagy közkeletű hiedelmek, továbbá versikék, mesealakok, kiszólások, közismert idézetek stb. jelennek meg ebben a szokatlan szótárban, melyeket minden angol anyanyelvű természetesen ismer, ért és használ, míg a külföldiek szemében ezek a gazdag értelmű szavak sokszor csak talányos utalások. Holott voltaképpen éppen ezek összessége alkotja a mindennapi élet kultúráját, ezekből áll össze az amerikai életforma, és ezek rajzolják ki annak ’nyelvi térképét’. A hagyományos szótárak csak alig-alig rögzítik ezt a nyelvi kulturális anyagot, vagy ha mégis, épp a szavak mögöttes jelentésével nem képesek megbirkózni. Vagyis a szótárakból éppen azt nem tudni meg, ami a legfontosabb tudnivaló az illető szó által takart fogalomról, jelenségről stb., tehát az illető kultúrában elfoglalt helyét. Nem tudhatjuk meg, mi jut az eszébe róla az anyanyelvűnek, miféle tárgy, esemény stb. képződik meg előtte az illető szó hallatán. Ne keressen tehát a használó olyan szavakat ebben a szótárban, amelyek jelentése két nyelvű szótárakból is megismerhető. Nem két szót, nem is két nyelvet, hanem két kultúrát kívántunk összevetni.